

УДК 821.09(477.53)(092)Загайко П.:378.014
DOI: 10.31376/2410-0897-2020-3-44-224-229

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ І ДОСВІДУ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ П. К. ЗАГАЙКА В СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ

Опанасенко Вікторія Вікторівна

аспірантка кафедри загальної педагогіки та андрагогіки

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

e-mail: viktorii.opanasenko@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-2490-8625

У статті узагальнено педагогічні ідеї українського вченого-літературознавця, педагога, громадського діяча Петра Кузьмича Загайка (1928–2013 рр.). Розкрито внесок науковця в розвиток вітчизняної педагогічної теорії та практики, актуалізовано педагогічні ідеї та досвід громадської діяльності П. К. Загайка в контексті модернізації національної системи вищої освіти, визначено перспективи подальшого використання його науково-педагогічної спадщини в сучасній вищій школі.

Ключові слова: Петро Кузьмич Загайко, педагогічні ідеї, громадська діяльність, вища школа.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної системи освіти в Україні актуалізовано проблеми пошуку ефективних шляхів збереження надбань вітчизняної педагогічної думки, ідентифікації своєрідності й неповторності історичного поступу освіти, усвідомлення витоків і взаємозв'язків провідних педагогічних ідей. Метою модернізації української системи освіти сьогодні є збереження надбань української освіти та культури, виховання патріотизму в молоді й формування в неї національної ментальності. Тому важливого значення сьогодні набуває переосмислення досвіду та досягнень попередніх поколінь, вивчення історії розвитку педагогічної теорії і практики, а також життєвого шляху й творчої спадщини тих педагогів, які зробили значний внесок у розбудову національної системи освіти.

Однією з визначних персоналій в історії розвитку педагогічної думки був Петро Кузьмич Загайко (1928–2013 рр.) – український педагог, учений-літературознавець, громадський діяч, відмінник народної освіти, нагороджений медаллю А. С. Макаренка. Багатовекторна педагогічна й громадська діяльність науковця була присвячена розвитку вітчизняної системи освіти, відродженню української культури, вихованню активних громадян і патріотів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з обраної проблеми дає підстави стверджувати, що педагогічна й громадська діяльність П. К. Загайка, фактично, залишається малодослідженою. Постать ученого привертала увагу сучасників, літературознавців і мистецтвознавців, однак не була предметом ґрунтовного вивчення. Окремі аспекти педагогічної діяльності та наукової спадщини П. К. Загайка досліджували В. А. Мелешко, Г. І. Радько, М. І. Степаненко.

Метою нашого дослідження є здійснення актуалізації педагогічних ідей і досвіду громадської діяльності П. К. Загайка в сучасній вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Вивчення й аналіз педагогічної спадщини П. К. Загайка свідчить про те, що талановитий український педагог засвоїв кращі надбання світової педагогічної теорії і практики, а потім поєднав їх багатотіковими національними освітніми традиціями й потребою духовного відродження української нації. Тому характерною особливістю його освітньої й громадської діяльності стало активне використання українських національних традицій, цінностей і здобутків, що втілювалося в його педагогічних ідеях.

У контексті зростаючого інтересу до проблем освіти, науки та культури педагогічна спадщина і досвід громадської діяльності П. К. Загайка є актуальними й заслуговують на впровадження в практику освітньої діяльності вітчизняних закладів вищої освіти. Усебічне вивчення й узагальнення педагогічної спадщини й досвіду громадської діяльності вченого дає підстави стверджувати, що головні ідеї П. К. Загайка співзвучні з основними

положеннями сучасних державних документів і знаходять своє втілення на нинішньому етапі розвитку педагогічної теорії й практики. Зокрема, це стосується проблем спрямованості освіти на розвиток особистості в усіх її виявах, забезпечення єдності навчання й виховання, визнання національно-патріотичного виховання одним із пріоритетних напрямів діяльності держави й освіти, використання виключно української мови в освітньому процесі, тісного зв'язку освіти з життям, громадянської спрямованості освіти, її наукового характеру, а також гуманізму і демократизму в освітній галузі.

Так, у Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) знайшло відображення глибоке переконання П. К. Загайка про те, що «українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації» та її «базовим системотвірним складником» [6]. Водночас у цьому ж документі відображено одну з головних ідей ученого і його вимог до вітчизняної системи освіти – обов'язкове функціонування української мови в освітньому процесі. Ця ідея також співзвучна з положеннями Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки (2019), в якій зазначено, що «утвердження поваги до державної мови, піднесення її престижу серед громадян є важливим аспектом формування й розвитку особистості» [10].

П. К. Загайко понад сорок років свого життя присвятив роботі на кафедрі української літератури Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Головною метою, яку він ставив перед собою як перед педагогом, було виховання справжніх патріотів України. На шляху до досягнення цієї мети вчений виконував низку завдань, які передбачали розкриття витоків української літератури і її місця з-поміж літератур світу, формування у студентів системи естетичних і моральних цінностей, протидію бездуховності та національному нігілізму, викорінення в українців комплексу нижчеартості, пробудження в студентській молоді історичної пам'яті та національної свідомості [1, с. 9].

Ідеї П. К. Загайка щодо національно-патріотичного виховання молоді знайшли втілення в його педагогічній та громадській діяльності і знайшли відображення в основних положеннях Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки. Зокрема, у цьому документі зазначено, що національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави й суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі національних цінностей і формування почуття патріотизму [10].

Ідея пріоритетності національно-патріотичного виховання, яку висловив П. К. Загайко, співзвучна і з положеннями Закону України «Про освіту» (2017), який одним із головних принципів освітньої діяльності визначає виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій [7]. Цю ідею висвітлено і в Законі України «Про вищу освіту» (2014). Так, у документі наголошено на тому, що одними із головних завдань закладів вищої освіти є формування особистості шляхом патріотичного виховання, формування в учасників освітнього процесу моральних цінностей і громадянської позиції [5].

Виховання активних громадян і патріотів України П. К. Загайко здійснював переважно засобами української літератури. Учений був переконаний, що, впливаючи на емоційно-вольову сферу людини, художнє слово є ефективним засобом формування національно-патріотичних цінностей особистості. Широко використовуючи засоби художньої літератури з вихованою метою, Петро Кузьмич стверджував, що зігріта почуттями, осмислена інформація завжди чинить вплив на розвиток особистості, тому література є основою для формування ідейних і моральних переконань студентської молоді. Так, художня література є тим могутнім засобом виховання молоді, який здатний утвердити в її свідомості ідеї патріотизму, гордості за свою Батьківщину. На думку вченого, у процесі вивчення літератури формуються людські особистості, осмислюються й сприймаються принципи моралі, активно здійснюється естетичне виховання. Комплексний підхід до вирішення цих завдань забезпечує ідейну переконаність, усвідомлення учнями прав і обов'язків громадянина, їх підготовку до трудових і ратних звершень.

Ідеї П. К. Загайка поділяв і Б. І. Степанишин, який підкреслював, що засобами художнього слова й біографічними матеріалами про письменників можна розвинути не лише розумові сили учнів, а й почуття, волю та мотиви діяльності [9, с. 75]. За П. К. Загайком, викладачі української літератури, керуючись загальнолюдськими цінностями, повинні допомогти студентам обрати власний життєвий шлях, зайняти активну життєву позицію.

В умовах оновлення сучасної системи освіти в Україні важливою є проблема підвищення ефективності освітнього процесу. Важливу роль у розв'язанні цієї проблеми відведено методично правильній організації навчальних занять. У цьому аспекті актуальними є загальнодидактичні й методичні ідеї і принципи П. К. Загайка. Учений був переконаний в тому, що освітній процес повинен будуватися на основі принципів науковості, систематичності й послідовності, єдності теоретичних знань з практичною діяльністю людини, єдності навчання й виховання.

Важливе місце в освітньому процесі П. К. Загайко відводив лекції. Учений підкреслював, що лекційний метод є найлегшим, однак при цьому при його застосуванні інформативність є максимальною. Разом з тим Петро Кузьмич був дуже вимогливим до якості, змістовності, дохідливості й емоційної яскравості лекційних виступів. На його думку, лектор завжди повинен добре усвідомлювати, що, кому і як він прагне сказати, а також чи має він для цього всі необхідні дані. Такий підхід до викладання літератури вчений виробив для себе, передав своїм колегам й учням.

Однією з головних вимог до використання лекційного методу, сформульованих П. К. Загайком, була ретельна підготовка до проведення заняття, удосконалення педагогічної й ораторської майстерності викладача. Таку вимогу вчений ставив як до колег і вчителів, так і до себе самого. Так, неперевершена лекторська майстерність Петра Кузьмича, яку завжди відмічали його колеги, знайомі й учні, була зумовлена не лише його природним хистом, але й систематичною, наполегливою роботою над собою. «Життєва правда, ідейно-художня переконливість, суспільна спрямованість слова не приходять самі по собі. Вони можуть бути досягнуті тільки внаслідок постійної роботи над собою», – стверджував учений [3, с. 40]. Учений дуже ретельно готувався до кожної своєї лекції, часто засиджувався допізна, працюючи над новим матеріалом, і добре продумував усі методичні прийоми його донесення до аудиторії. П. К. Загайко був глибоко переконаним у тому, що лекцію ніколи не можна читати експромтом, без серйозної підготовки. Вона обов'язково має бути письмово оформленою та становити певне цілісне й послідовне наукове дослідження конкретної проблеми.

Петро Кузьмич завжди наголошував на тому, що лектор має бути цікавим і разом зі студентами відкривати нові шляхи й істини [8, с. 58]. Щоб бути цікавим, впливати на аудиторію й захоплювати студентів навчальним матеріалом, викладач повинен читати лекцію емоційно. Тому ще однією з головних вимог, які учений ставив перед лектором, була емоційність. На думку П. К. Загайка, викладач не є реєстратором подій. Лектор не має права з сухою педантичною точністю чи байдужістю читати лекцію. «Якщо ми байдужі до того, про що говоримо, – говорив Петро Кузьмич, – якщо слово наше не пульсує пристрастю, не іскриться сміхом, не наливається любов'ю, не пломеніє гнівом, то ми ніколи не знайдемо дороги до дитячого серця» [4, с. 65]. Саме тому лекторові завжди необхідно дбати про те, щоб кожна лекція вражала внутрішню сутність, інтелектуально та емоційно впливала на аудиторію. «Літературу треба читати так, щоб усі зацікавили і слухали лектора», – погоджувався колега П. К. Загайка Є. Сверстюк [11, с. 163].

Водночас Петро Кузьмич зазначав, що лекція не є самодостатнім методом. Незважаючи на свою максимальну інформативність, при застосуванні методу лекції майже відсутній творчий елемент у роботі студентів. Так, на думку вченого, викладачеві доцільно вдаватися до комбінування різних методів. Наприклад, після того, як викладач літератури дасть характеристику ідейно-тематичної й художньої своєрідності письменника, краще використати метод бесіди під час аналізу художніх творів і коментоване читання висловлювань літературних критиків про письменника та твір. Також, за П. К. Загайком,

доцільно практикувати, особливо при наявності сильного складу студентів, заслуховування студентських повідомлень [2, с. 93].

Свої загальнодидактичні й методичні ідеї учений обґрунтував у низці науково-методичних праць, з-поміж яких – посібник для вчителів «Вивчення творчості Юрія Федьковича» та низці статей, зокрема «Вивчення мови і стилю «Послання до єпископів» І. Вишенського в школі», «Емоційно-образна виразність читання», «Особливості виразного читання віршованих творів», «Твори Уласа Самчука на уроках виразного читання», «Виховний потенціал української шкільної драми».

Петро Кузьмич завжди відчував потребу в особистому озвученні своїх наукових здобутків. Він прочитав кілька десятків лекцій з літературознавчої, мистецтвознавчої й краєзнавчої тематики для населення Полтави й області. З кінця 1960-х років при Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка також діяли місячні курси поглибленої перепідготовки вчителів української мови і літератури, на яких заняття проводили досвідчені викладачі інституту. П. К. Загайко, з-поміж інших викладачів, взяв активну участь у роботі таких курсів, читаючи лекції з української літератури для вчителів-словесників. Зауважимо, що вчителі міста й області були захоплені лекціями молодого викладача. У 1960–1980-х роках вчений також прочитав цикл методичних лекцій у школах Полтави, часто брав активну участь у серпневих нарадах вчителів, допомагаючи вчителям і надаючи їм кваліфіковані поради. У 1982 році Петро Кузьмич отримав членство в методичній раді обласного товариства «Знання», яке засвідчило визнання Петра Кузьмича в освітянській спільноті.

Педагогічні ідеї П. К. Загайка втілилися не лише в його освітній, але й у громадській діяльності вченого. Громадська діяльність Петра Кузьмича була такою ж різносторонньою, як і педагогічна. Вона, зокрема, включала співпрацю науковця з Полтавським обласним об'єднанням Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, у межах якої П. К. Загайко брав участь у різноманітних ініціативах об'єднання, проведенні культурно-просвітницьких заходів, прочитав цикл лекцій про українське письменство. Петро Кузьмич також був ініціатором створення обласного Клубу полтавської інтелігенції, який об'єднав активних громадян, колег, знайомих та учнів науковця задля подальшої активної роботи з розвитку української національної культури.

Сьогодні педагогічні ідеї П. К. Загайка використовують у власній освітній діяльності численні учні й колеги вченого, які працюють чи не в кожному закладі освіти всієї Полтавської області. Всі вони із вдячністю згадують свого вчителя, висловлюючи захоплення як особистістю самого Петра Кузьмича, його педагогічною й ораторською майстерністю, так і педагогічними ідеями вченого, які залишаються актуальними й нині.

Висновки. Отже, актуалізація педагогічних ідей і досвіду громадської діяльності П. К. Загайка в умовах оновлення української освітньої системи полягає в таких аспектах: 1) надання пріоритетного значення національно-патріотичному вихованню студентської молоді; 2) використання виключно української мови в освітньому процесі; 3) спрямованість освіти на розвиток особистості в усіх її виявах; 4) забезпечення єдності навчання й виховання; 5) громадянська спрямованість освіти; 6) реалізація принципу виховального навчання через організацію освітнього процесу, зміст, методи й форми.

Проведене дослідження також дозволило нам визначити перспективні напрями впровадження педагогічних ідей і досвіду громадської діяльності П. К. Загайка в умовах сучасних вищої школи: визнання доцільності використання головних дидактичних принципів і методів вченого; організація самоосвіти майбутніх вчителів, що дозволить підвищити якість їхньої підготовки в педагогічних закладах вищої освіти, і вчителів-практиків, що дасть змогу підвищити їх кваліфікацію; вивчення науково-педагогічної спадщини П. К. Загайка з метою розширення історико-педагогічних знань; формування у майбутніх вчителів готовності до впровадження педагогічних ідей вченого власній майбутній навчально-виховній діяльності.

Упевнені, що використання педагогічних ідей і досвіду громадської діяльності

П. К. Загайка стане дієвим чинником подальшого розвитку національної системи освіти в Україні.

Список використаної літератури

1. Загайко П. З думою про Україну. *Загайко Петро Кузьмич. Педагог. Літературознавець. Громадський діяч. Біобібліографічний покажчик* / упор. Г. І. Радько, Г. М. Білик; заг. ред. О. В. Кулик. Полтава: АСМІ, 2003. С. 4–9.
2. Загайко П. К. Вивчення творчості Юрія Федьковича: посіб. для вчителів. Київ: Радянська школа, 1981. 112 с.
3. Загайко П. К. Емоційно-образна виразність читання. *Українська мова і література в школі*. 1973. № 8. С. 40–47.
4. Загайко П. К. Особливості виразного читання віршованих творів. *Українська мова і література в школі*. 1975. № 11. С. 64–71.
5. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
6. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
7. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
8. Радько Г. І. Почесний громадянин (Петро Кузьмич Загайко). *Історія Полтавського педагогічного університету в особах (на посвяту 90-річчя заснування навч. закл.)*. Полтава, 2004. С. 54–59.
9. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі. Київ: Проза, 1995. 254 с.
10. Стратегія національно-патріотичного виховання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.
11. Шебеліст С. Євген Сверстюк: «Я не збирався виїжджати з Полтави». *Рідний край*. 2009. № 2. С. 163–167.

ACTUALIZATION OF P. K. ZAHAIKO'S PEDAGOGICAL IDEAS AND SOCIAL ACTIVITY IN MODERN HIGHER EDUCATION

Opanasenko Viktoriia

Postgraduate Student of General Pedagogy and Andragogy Department
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Introduction. *The problems of effective ways of national pedagogical progress preservation, identification of originality of educational system historical development, consciousness of sources and correlations of the main pedagogical ideas are actualized at the current stage of the development of Ukrainian national educational system. Modern Ukrainian educational system is aimed preserving of Ukrainian education and cultural progress, patriotic education of youth and creation of national mentality. Therefore, the importance of re-comprehension of previous generations' experience and progress, pedagogical theory and practice history research, personal experience and educational heritage of outstanding educators increases nowadays.*

Ukrainian educator, scholar, literary critic, public figure Petro Zahaiko (1928–2013) was one of the outstanding persons in Ukrainian education history. Scholar's multidirectional educational and social activity has been devoted to national education system development, Ukrainian cultural revival, education of Ukrainian active citizens and patriots.

The purpose of the study is to actualize of P. K. Zahaiko's educational ideas and social activity experience at modern higher education establishments.

Methods. *The study is based on the analysis and generalization of educational ideas, systematization and description of pedagogical and social activity experience of Ukrainian educator Petro Zahaiko.*

Results. *Study and analysis of P. K. Zahaiko's professional and social heritage confirms that talented Ukrainian educator has mastered world education theory and practice heritage, combined them with long-term national educational traditions and the necessity of Ukrainian national and cultural revival. That's why the distinctive feature of his educational and social activity is the active use of Ukrainian national traditions, values and heritage which are reflected in his educational ideas.*

In the context of increasing interest to education, science and culture problems P. K. Zahaiko's educational and social activity experience are topical. It claim attention and

deserve application in practice of Ukrainian educational establishments. The main P. K. Zahaiko's ideas are in harmony with the main regulations of state documents and are implemented on the current stage of education theory and practice development. It concerns the problems of the direction of educational system to personal development, security for education and training unity, acknowledgment of national and patriotic education as one of the priorities in state and education systems, Ukrainian language use in educational process, education and life correlation, civil education orientation, humanism and democracy in education system.

Conclusion. *P. K. Zahaiko's educational ideas and social activity experience actualization in modern Ukrainian educational system lies in the following aspects: 1) national and patriotic education priority acknowledgment; 2) Ukrainian language use in educational process; 3) orientation to the students' personal development; 4) education and training unity security; 5) civil education orientation; 6) principle of education through the education process organization, and appropriate methods, techniques and forms use.*

Key words: *Petro Zahaiko, pedagogical ideas, social activity, higher education.*

References

1. Zahaiko P. (2003). Z dumoiu pro Ukrainu [With the idea about Ukraine]. *Zahaiko Petro Kuzmych. Pedahoh. Literaturoznavets. Hromadskiyi diiach. Biobibliohrafichnyi pokazhchyk – Zahaiko Petro Kuzmych. Educator. Literary critic. Social activist. Biobibliographic list.* Poltava: ASMI, 4–9. [In Ukrainian].
2. Zahaiko P. K. (1981). *Vyvchennia tvorchosti Yurii Fedkovycha: posibnyk dlia vchyteliv [Learning of Yurii Fedkovych creative works: manual for teachers]*. Kyiv: Radianska shkola. [In Ukrainian].
3. Zahaiko P. K. (1973). Emotsiino-obrazna vyraznist chytannia [Emotional and figurative expressiveness of reading]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian literature at school*, 8, 40–47. [In Ukrainian].
4. Zahaiko P. K. (1975). Osoblyvosti vyraznogo chytannia virshovanykh tvoriv [Features of expressive reading of verses]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school*, 11, 64–71. [In Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine “About higher education”]. (2014). (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [In Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi» [Law of Ukraine “About assurance of functioning of Ukrainian language as state language”]. (2019). (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [In Ukrainian].
7. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine “About education”]. (2017). (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [In Ukrainian].
8. Radko H. I. (2004). Pochesnyi hromadianyn (Petro Kuzmych Zahaiko) [Honored citizen (Petro Kuzmych Zahaiko)]. *Istoriia Poltavskoho pedahohichnoho universytetu v osobakh – History of Poltava Pedagogical University in persons.* Poltava, 54–59. [In Ukrainian].
9. Stepanyshyn B. (1995). *Vykladannia ukrainskoi literatury v shkoli [Teaching Ukrainian literature at school]*. Kyiv: Proza. [In Ukrainian].
10. Stratehiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia [Strategy of national and patriotic education]. (2019). (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> [In Ukrainian].
11. Shebelist S. (2009). Yevhen Sverstiuk: «Ja ne zbyravsia vyizhdzhaty z Poltavy» [Yevhen Sverstiuk: “I hadn't intended to leave Poltava”]. *Ridnyi kraj – Native Land*, 2, 163–167. [In Ukrainian].

Отримано редакцією 20.12.2020 р.